

Key words: right to life standpoint, Ukrainian literature, abortion, infanticide, unborn child.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – к.ф.н., доц. Стоколос-Ворончук О. О.

УДК 82.09:82./6/.2+929 Маланюк 477.65

Т. С. Яровенко

**АКТУАЛЬНІСТЬ ВНЕСКУ КІРОВОГРАДСЬКИХ НАУКОВЦІВ
У СТВОРЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО (МАТЕРИКОВОГО)
НАПРЯМКУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄПISУ І ТВОРЧОЇ
СПАДЩИНИ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА**

Незважаючи на, здавалося б, всеохопний аналіз поетичної, прозової та літературно-критичної спадщини Є. Маланюка, проведений науковцями зарубіжжя та України, проблема вивчення творчого доробку поета залишається актуальною через низку причин. Актуальність обумовлюється цілком об'єктивними чинниками: маланюкознавство поповнюється працями автора, які не були опубліковані до цього часу у вітчизняній літературі і, відповідно, не знайшли повноцінного відбиття у науковій обсервації. Тому метою запропонованої студії – через аналіз знакових для літературно-критичної, теоретико-літературознавчої та історико-літературної практики Є. Маланюка – встановити головні ідейно-естетичні доміанти його мистецько-культурологічної концепції, з'ясування головних принципів і прийомів осмислення літературних явищ; побачити оригінальність поетичного, літературно-критичного доробку Є. Маланюка на тлі аналогічних явищ у підрадянській Україні та близькому авторові емігрантському середовищі на основі дослідницьких практик літературознавців-краян.

Вченими Кіровоградщини здійснено значний внесок у розвиток материкового маланюкознавства, про що промовляє факт проведення першої Міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Є. Маланюка (травень 1997 р.). У зорганізованому зусиллями кіровоградців Л. Куценка, Г. Клочека, В. Марка науковому форумі взяли участь представники практично всіх регіонів України і вчені зарубіжжя: Ю. Войчишин (Канада), М. Неврлий (Словаччина), А. Моравкова (Чехія), А. Зельвак (Польща) [1], Ю. Барабаш (Росія), З. Ульбрехт та І. Качуровський (Німеччина) [2].

У свою чергу літературознавці та лінгвісти степової Еллади засвідчують розмаїття напрямків вивчення спадщини видатного краянину, про що говорять назви бодай кількох досліджень: “Українство

як етноментальний та духовний феномен у світлі історіософської та художньої думки Євгена Маланюка”, “Поетичне слово як фактор формування національно свідомої особистості /на матеріалі творчості Євгена Маланюка і Ліни Костенко”/ (Ю. С. Барабаш), “Українська ідея у контексті творчості Євгена Маланюка” (Г. Бондаренко), “Євангелія піль” Є. Маланюка: точка зору як смисловий чинник” (О. Семенець) [3]; “Про методологію літературознавчої есеїстики Євгена Маланюка” (Г. Клочек), “Тропи зі складником “золото”, “золотий” у поетичному світі Є. Маланюка” (В. Марко) [4]; “Князь духа і мислі” [5, с. 68 – 69], “– Володимир Винниченко і Євген Маланюк як два полюси української ідеї” (Г. Клочек) [6, с. 3 – 11]; “Іван Мазепа в історичній публіцистиці Євгена Маланюка” (В. Панченко) [7, с. 291 – 299]; “Поетика акмеїзму і мовно-образна парадигматика творчості М. Гумільова і Є. Маланюка” (О. Семенець) [8, с. 162 – 171] та інші.

Із публікації статті Мікулаша Неврлого “Євген Маланюк: воскресіння” (1989) починається повернення поета в Україну і започатковується вітчизняне (материкове) маланюкознавство [9, с. 6 – 7]. Розвиткові названого літературознавчого напрямку сприяє розширення дослідницької бази: у періодичних виданнях друкуються поетичні та есеїстичні твори Є. Маланюка [10]. Оприявнюються додаткові першоджерела, зокрема епістолярій [11, с. 16 – 22; 12, с. 50 – 54]. 1990 року у часописі “Прапор” друкується підбірка творів Є. Маланюка у рубриці “Поети української діаспори” з післясловом І. Дзюби “Поезія вигнання”, яке стає своєрідним начерком програми вивчення творчості Є. Маланюка [13, с. 131 – 136].

На початок 1991 року формуються дослідницькі стратегії і завдання маланюкознавства: 1) Реконструкція життєвого і творчого шляху Є. Маланюка, формування уявлення про особистість митця (Л. Куценко, Н. Лисенко, Ю. Ковбасенко). 2) Дослідження націософії та історіософії Є. Маланюка на матеріалі поетичного доробку: поняття “філософії чину”, апокаліптичність художнього мислення, інвективність, державотворча тема і стратегія (М. Неврлий, Г. Клочек, М. Крупач, Л. Талалай, Ю. Ковалів). 3) Компаративістика (Л. Куценко, О. Гольник) [14].

Відповідно науковим напрямкам дослідження творчої постаті Є. Маланюка формуються й наукові осередки маланюкознавства – наукові школи.

Львівська школа (Т. Салига (упорядник творів Є. Маланюка) та М. Ільницький). Літературознавчі орієнтири: дослідження стильової манери Є. Маланюка (взаємодія неокласики і символізму). Специфікою розвідок є те, що через пріоритетність націософських мотивів у ліриці Є. Маланюка вчені розглядають його творчість у контексті розвитку західноукраїнської модерної лірики (Ільницький веде генеалогію від “Молодої Музи”, наголошуючи на її близькості націоборчим інтенціям поляків і чехів і зупиняється переважно на стильових домінантах творчої

спадщини Є. Маланюка). Те саме робить і Т. Салига: його завданням є з'ясувати провідні теми та образну систему лірики Є. Маланюка (перевага віддається концептуальним творам націоналістичного характеру – формується концепція України – степової бранки, тема “варязької весни”) [15].

Київська школа (про неї варто говорити умовно, тому що дослідники тотально досліджували певну естетичну проблему, а Є. Маланюк потрапляв у коло її репрезентантів як дослідницький матеріал). Завданням О. Астаф'єва була структурно-семіотична інтерпретація лірики української еміграції, вивчення природи зміни стильових моделей в історичному проміжку 1945 – 1990 рр., законів семантичних трансформацій, якими варіюють письменники у межах однієї і тієї ж системи, дослідження того, як “часткові” моделі світу вписуються у єдиний контекст української літератури ХХ ст. і світової загалом. Тобто йшлося про дискурсивну стратегію художнього світу того чи іншого митця: ідейна домінанта формує стильову стратегію твору. Він іде від стилю твору до розуміння центральної ідеї художнього світу митця, яка дає розуміння знакової природи його лірики, розуміння його естетичної стратегії. Відносно Є. Маланюка дослідник говорить про катастрофізм мислення поета, як загострене (апокаліптичне) відчуття кінечності буття. Зовнішній фактор – нестабільність часу (війни, революції, нагнітання духовної стагнації, посилення психологічної тривожності О. Шпенглера і Х. Ортеги-і-Гассета). Як наслідок, тривожність переростає в катастрофізм, що виявляється в есхатологічній стратегії поетичної образності та тематики, а також в декадентській риторичній й настроєвості його лірики. Вперше пояснюється амбівалентність раціо та емоціо в ліриці Є. Маланюка [16, с. 30].

Кіровоградська школа (Л. Куценко, О. Кухар (Гольник)). 1989 року Л. Куценко знайомиться із творами Є. Маланюка. Необхідно звернути увагу на земляцтво поета і дослідника його життя і творчості (“Уривок з поеми”, де згадується Торговиця, Скаліве, Синюха – місця близькі Л. Куценку). У колі зацікавлень вченого – літературне краєзнавство, чому сприяло подвижництво особисто М. Смоленчука та його історико-літературно-краєзнавчої школи. Тому перед вченим постає перше завдання: встановити походження поета, реконструювати його материкову доеміграційну біографію.

Розпочалася тривала робота в архівах області, збирання інформації, пошук родичів, у результаті чого постав перший ескіз літературного портрета Є. Маланюка – “Боян Степової Еллади” [17, с. 56]:

- завданням було реконструювати біографію Є. Маланюка;
- праця містить багатий і новаторський архівний матеріал;
- центральна дослідницька теза: Батьківщина як фактор ментально-інформаційного поля формування світогляду, мислення, етичної системи майбутнього митця.

Для створення цієї дослідницької методології використовуються літературознавчі портрети Сент-Бева – засновника біографічної школи в літературознавстві. Йдучи за Сент-Бевом, Л. Куценко робить крок у розкритті творчої індивідуальності поета (настанова внутрішня – сформувані теорію елітарності як специфічної ознаки особистості, що виявляється у її мисленні, творчості, поведінці. Л. Куценко обстоє теорію елітарності як визначального націєтворчого та історіотворчого фактору життя народу і переносить її на практичне дослідження постаті Є. Маланюка).

Дані здобуваються літературознавцем у подорожах до Варшави, Чехії, а також завдяки особистому знайомству з Богданом Маланюком – сином поета. Робота в зарубіжних архівах окреслює нові напрямки обсервації життя і творчості митця, серед яких насамперед виділяємо: дослідження еміграційного кола спілкування; реконструкція європейського періоду творчості поета, її типологічні та генетичні зв'язки із доробком Й.-С. Махара і Ю. Тувіма – теорія націософії (компаративний аналіз: чехи / українці, поляки / українці). Фактично Л. Куценко іде шляхом самого Є. Маланюка, який, зіставляючи українську ментальність із ментальністю інших слов'янських “колонізованих” народів, приходив до невтішних висновків щодо української ментальної ущербності; розробка теми історичних взаємин України і Польщі та Чехії як європейського культурного центра.

Таким чином, Л. Куценко ставить перед собою завдання реконструювати життєвий і творчий шлях Є. Маланюка, побачити динаміку формування його світогляду, окреслити фактори, які на нього вплинули: родина, сім'я, традиції, родичі, родинна драма (смерть матері) – трагічний образ жінки в ліриці Є. Маланюка; Єлисаветград, училище – формування особистості Є. Маланюка (освіченість, знання європейської культури та історії, зокрема античності); кохання Є. Маланюка (пошук стосунків з О. Юзковою), зв'язок із лірикою; перші проби пера російською мовою (реконструкція із архіву); армія та війни (формування національної самовідомості); еміграція – драма вояка, яка народжує мислителя і поета (перша публіцистика, поезія); вплив Д. Донцова на кристалізацію історіософської та націософської позиції Є. Маланюка (питання взаємовпливів і співпраці й досі не вирішене); перебування в колі поетів і поза ним (утверджує думку про індивідуалізм Є. Маланюка).

Американський період життя і творчості Є. Маланюка Л. Куценко розробляє після поїздки до Нью-Йорка і роботи в архівах УВАН (2002 р.) [18, с. 195 – 216].

Визначаємо тезисно найважливіші здобутки напрацювань дослідника і маланюкознавчої школи Л. Куценка в цілому:

1) Позиція дослідника і мотивація у вивченні творчої постаті Є. Маланюка. Зовнішні чинники: близькість історичної ситуації (відродження державності 1991 року, питання національного відродження, повернення забутих і втрачених імен, зокрема

літературних, питання стратегій розвитку української нації, формування концепції національного розвитку і вироблення стратегій її втілення) до подій 1918 – 1921 рр.; краєзнавчий інтерес до постаті Є. Маланюка обумовлений особистими дослідницькими вподобаннями автора; внутрішні чинники: постать Є. Маланюка стає формотворчою для світогляду, життєвої позиції, дослідницького мислення самого Л. Куценка (ідея елітарності та еліти як формотворчого чинника нації) – через Маланюка Куценко знаходить підтвердження своїм роздумам про важливість еліти як духовного провідника нації, з чого постає питання “здорової” еліти – націоцентричної і патріотичної.

2) Сутність авторської методології дослідження. У Л. Куценка в стратегії дослідження творчості Є. Маланюка провідним був пошуковий і накопичувальний етапи дослідницької діяльності. Базою дослідження стає пошукова робота (архіви, спілкування із живими свідками, поїздки місцями, де перебував Є. Маланюк, налагодження контактів із його сучасниками, родичами, тими, хто його пам’ятав). Це формує цінність роботи науковця – багата і неоціненна джерельна база дослідження. Автор ставив перед собою мету зібрати якомога більше фактичного матеріалу для того, щоб реконструювати життєвий і творчий шлях письменника, для чого стали в пригоді листування, нотатки, знайомство з українською діаспорою, що особисто знала Є. Маланюка (Наталія Лівицька-Холодна, Б. Бойчук, Б. Рубчак та ін.)

3) Наступним етапом стала реконструкція біографії письменника у тісному взаємозв’язку із соціально-культурними та політичними зрушеннями доби: встановлення причиново-наслідкових зв’язків між подіями у країні і долі людини, подані за хронологічним принципом (мотивація вчинків митця, його позиції зрозумілим стає характер людини); дослідження процесу втілення ідейно-світоглядних переконань митця у творчому доробкові (публіцистика, поезія, проза) – еволюція творчого мислення митця, формування мистецької особистості.

4) Методологія формується під впливом Сент-Бева і маланюківської стратегії дослідження історичних постатей (Є. Маланюк: роздуми про портретування важливих для розвитку нації персон у праці, присвяченій Шальді). Це ж знову нас повертає до розуміння значення еліти в розвитку нації.

Л. Куценко за своєю манерою ближчий Є. Маланюкові: він прагне через аналіз фактів біографії (навіть незначних), відгуків сучасників з приводу, реакцій об’єкта на певні події реконструювати психопортрет Є. Маланюка, зрозуміти його мотивацію, пояснити вчинки, поведінку, поштовхи до творчості, певну тенденційність у творчості, реконструювати зовнішні і внутрішні фактори, які впливали на його мистецьку постать, на його художній світ [19, с. 264].

Поряд з Л. Куценком в кіровоградській школі маланюкознавства необхідно назвати ім’я О. Кухар (Гольник) та її знане в Україні

грунтовне дослідження “Міф у художньому світі Євгена Маланюка” (2002), в якому вченою:

- Здійснена спроба проаналізувати поетичний доробок Є. Маланюка завдяки прийомам і підходам міфокритики. В основу дослідження покладена теорія міфів О. Лосева, здобутки міфокритики (Н. Фрай, Фрезер) і вітчизняної моделі міфокритики (О. Турган, А. Нямцу, А. Антофійчук).

- Досліджено особливості втілення і функціонування міфологем у художньому світі Є. Маланюка (вода, вогонь, світ, світове дерево та ін., Богородиця, трікстер (диявол)), генезу міфологічних мотивів та міфологічних сюжетів і образів у поезії Є. Маланюка, особливості їх авторської трансформації.

- Обґрунтована теза про містицизм як складову світогляду поета, яка детермінувала потужний міфологічний компонент його художньої системи.

- Виявлено, що найбільш художньо реалізованими і трансформованими є біблійні мотиви і сюжети, що впливало із світоглядної специфіки поета (джерело – християнський містицизм з потужним поганським (язичницьким – за О. Кухар) ключем.

- Висунута і обґрунтована теза про вагомість біблійних сюжетів і мотивів для ідентифікації, оцінки та визначення наслідків подій сьогодення у художньому світі Є. Маланюка. Вперше описано молитви Є. Маланюка, досліджена їхня поетикальність.

- Сформована теза про “музичність” поезії Є. Маланюка як на рівні образному, так і формальному. Простежено міфологічне підґрунтя музичності (гармонійності) як світоглядної і поетикальної особливості Є. Маланюка, досліджені її витоки і коріння (рос. поезія срібного віку: генетичні сходження, компаративістський аспект); проаналізовано трансформацію міфологічного концепту “гармонійність”, “музичність” у есеїстичній та поетичній практиці митця.

- Осмислено витоки та досліджено генезу й ідейно-образну реалізацію катастрофізму мислення Є. Маланюка (діалектика апокаліптичного та есхатологічного мотивів).

- Вперше в обіг уведено деякі вірші поета російською мовою, опубліковано уривки із його нотатників, окремі недруковані поезії останніх років (періоду еміграції в США) [20].

Обмежені обсягами статті, на завершення маємо наголосити: традиції старшого і середнього поколінь продовжує талановита молодь. Тому маланюкознавство материкової України має кировоградську літературознавчу школу з солідною академічною традицією і прийнятою естафетою поступу. Відходять назавжди незабутні, залишаючи по собі пам’ять і труд, але є незмінним призначення: служити освіті й науці, що саме по собі означає служити Україні.

Список використаної літератури

1. Євген Маланюк: література, історіософія, культурологія. Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 100- річчю від дня народження Є. Маланюка. Частина III. – Кіровоград: КДПУ, 1998. – С. 12 – 19; С. 38 – 52; С. 53 – 55; С. 56 – 60. 2. Там само. Частина II – С. 13 – 16; С. 27 – 28; С. 88 – 95. 3. Там само. – С. 86 – 88; С. 96 – 97; С. 98 – 100; С. 101 – 106. 4. Там само. Частина III. – С. 24 – 31; С. 31 – 38. 5. **Клочек Г.** Князь духа і мислі / Клочек Г. // Кур'єр Кривбасу.– 1997. – № 4. – С. 68 – 89. 6. **Клочек Г.** Володимир Винниченко і Євген Маланюк як два полюси української ідеї / Клочек Г. // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (літературознавство). – Кіровоград: РВГ ІЦ КДПУ ім. Винниченка, 1998. – С. 3 – 11. 7. **Панченко В.** Іван Мазепа в історичній публіцистиці Євгена Маланюка / Панченко В. // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (літературознавство). – Кіровоград: РВГ ІЦ КДПУ ім. Винниченка, 1998. – С. 291 – 299. 8. **Семенець О.** Поетика акмеїзму і мовно-образна парадигматика творчості М. Гумільова і Є. Маланюка / Семенець О. // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство) – Кіровоград: РВГ ІЦ КДПУ ім. Винниченка, 2005. – С. 162 – 171. 9. **Неврлий М.** Євген Маланюк: воскресіння / Неврлий М. // Україна. – 1989. 19 листопада (№ 47). – С. 6 – 7. 10. **Маланюк Є.** Гоголь – Гоголь / Маланюк Є. // Слово і час. – 1991. – № 8. – С. 5 – 16.; Маланюк Є. Історіософічна лірика. Післямова Ю. Коваліва / Маланюк Є. // Київська Старовина.– 1993. – № 2. – С. 22 – 27. 11. Листи Є. Маланюка до Й.-Св. Махара/ Вступ. ст. М. Неврлого // Слово і час. – 1991. – № 8. – С. 16 – 20. 12. **Миронець Н.** “Долю свою складаю в ваші долоні”: (Листи Євгена Маланюка до Ю. Дарагана) / Миронець Н. // Розбудова держави. – 1997. – № 6. – С. 50 – 54. 13. **Дзюба І.** Поезія вигнання // Прапор. – 1990. – № 1. – С. 131 – 136. 14. **Ковалів Ю.** Євген Маланюк / Ковалів Ю. // Слово і час. – 1991. – № 8. – С. 3 – 5.; Ковбасенко Ю. Талант мужності і мужність таланту : Нарис життя і творчості Є. Маланюка / Ковбасенко Ю. // Всесвіт. літ-ра в серед. навч. Зкладах Укр. – 1996. – № 8.; Крупач М. Біля джерел історіографічної поезії Євгена Маланюка / Крупач М. // Укр. літературознавство. – Вип. 57. – Львів, 1993. – С. 95 – 104.; Лисенко Н. “Світла й не “юнацька” книга моя / до 70- річчя видання кн. Є. М. “Гербарій” / Лисенко Н. // Слово і час. – 1997. – № 2. – С. 10 – 13; Талалай Л. Поет української державності (Є. М. – 100) / Талалай Л. // Час. – 1997. – 31 січня. 15. **Салига Т.** Імператив: (Літературознавчі статті, критика, публіцистика) / Салига Т. – Львів : Світ, 1997. – 348 с.; Ільницький М. Західноукраїнська і емігрантська поезія 20 – 30-х рр. / Ільницький М. – К.: Т-во “Знання України”, 1992. – 48с. (Сер.6 “Кобза” т-ва “Знання” Укр. № 3; Сер. 1 “Укр. відродження: Історія і сучасність б-ки журн.” Пам'ятки України № 2). 16. **Астаф'єв О.** Апокаліпсис Євгена Маланюка / Астаф'єв О. – Ніжин: Просвіта, 1997. – 30 с. 17. **Куценко Л.** Боян степової Еллади : науково-популярна література / Куценко Л. – Кіровоград : Вечірня газета, 1993. – 56 с. 18. **Куценко Л.** Нью-Йорк Євгена Маланюка / Л. Куценко // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – № 141. – С. 195 – 216. 19. **Куценко Л.** Dominus Маланюк: Гло і постать / Куценко Л. – Кіровоград, 2001. – 264 с. 20. **Кухар О.** Міф у художньому світі Євгена Маланюка: Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук / Кухар О. – Кіровоград, 2002. – 19 с.

Яровенко Т. С. Актуальність внеску кіровоградських науковців у створення вітчизняної (материкової) гілки дослідження життєпису і творчої спадщини Євгена Маланюка

Стаття є стислим викладом наукового доробку маланюкознавців кіровоградської літературознавчої школи Г. Клочека, Л. Куценка, В. Марка та О. Гольник на тлі досліджень діаспорних та вітчизняних учених. Увага зосереджується на біографічному та компаративістському підходах вивчення життєпису і творчого доробку (поезія, проза, публіцистика) митця.

Ключові слова: біографізм, есеїстика, етноментальний феномен, ідіостильова специфіка, інвектива, історіософія, контекст, компаративістика, кодифікація, парадигма.

Яровенко Т. С. Актуальность вклада кировоградских ученых в создание отечественного (материкового) ответвления исследования жизни и творческого наследия Евгения Маланюка

В статье дается краткое изложение научных работ маланюковедов кировоградской литературоведческой школы Г. Клочека, Л. Куценко, В. Марко и О. Гольник на фоне исследований диаспорных и отечественных ученых. Внимание сосредотачивается на биографическом и компаративистском подходах изучения жизни и творчества (поэзия, проза, публицистика) писателя.

Ключевые слова: биографизм, эсеистика, этноментальный феномен, идиостильевая специфика, инвектива, историософия, контекст, компаративистика, кодификация, парадигма.

Yarovenko T. The actuality of Kirovohrad scientist's contribution to creating domestic (continental) branch of investigation of biography and literature heritage of Evhen Malanyuk

The article is a summary of scientific works of Malanyuk's literature heritage experts G. Klochek, L. Kytsenko, V. Mark and O. Golnyk on the background of diaspora and native scientists. The main accent is made on the biographic and comparative approach to investigation of writer's biography and works (poetry, prose and publicism).

Key words: memoirs, essay writing, ethno-mental phenomenon, idiologically-stylistic specificity, invective, historiosophy, context, comparative linguistics, codification, paradigm.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – к.філол.н, проф. Михида С. П.